

LÄHEMAD ÜRITUSED

Neljäpäeval, 29. ja reedel, 30. augustil – Madsa spordibaasis (Valgamaal) Eesti Spordiajaloo Seltsi XXIII suvekool.

Sellel aastal oleme jälle tagasi paljudele tuttavas paigas Otepää kandi kuplite vahel. Kuna suvekooli paik on Valgamaal, siis ka koolmeistrid on valgamaalased ja saame targemaks maakonna spordist ja sportlastest. Loodetavasti jagavad oma tarkuseteri meile Ruth ja Anatoli Šmigun, Tehvandi juht Jaak Mae ning Otepää valla spordispetsialist Ago Arro.

Suvekoolist osavõtmiseks on vajalik hiljemalt 15. augustiks registreeruda osavõtumaksu (25 eurot, mitteliikmetel 35 eurot) tasumisega Eesti Spordiajaloo Seltsi arveldusarvele nr. EE951010152001602002. Tallinna osakonna liikmed saavad selle maksta ka oma osakonna laekurile Viive Reesarele (59196767). Ka saab oma osavõtusoovist teada anda ja seda kinnitav rahasumma toimetada seltsi esimehe Enn Mainla kätte, kui eelnevalt kokku leppida tel. 56497632.

Osavõtumaksu tasunutele kindlustatakse majutus ja toitlustamine (õhtu- ja hommikusöök ning kaks lõunat). Võimalikul määral kompenseeritakse kohalesõidu kulud avalduse alusel piletite esitamisega või eraauto puhul kaugusele vastava bensiinitšeki lisamisega, kusjuures eeldatakse reeglina autos vähemalt kolme kaasreisijat, milleks palutakse varakult võtta kontakti Tallinna osakonna liikmetel oma osakonna juhatusega ja tartlastel jt. lõunapoolt sõitjatel seltsi esimehega, kes korraldavad reisiseltskondade komplekteerimist.

Saabumine Madsa Spordibaasi neljäpäeval 29. augustil kella 11.00–12.00 vahel. Kohapeal kell 12.00 rivistusel teatakse täpsem ajakava, milles nagu tavaks, on koolitundide kõrval jäetud aega ka sportlikuks lõõgastuseks,

Kooli saab läbi reedel pärast lõunasuppi ja tunnistuste jagamist.

Neljapäeval, 5. septembril kell 12.00 – ESAS seltsipäeval ESOMis on oodata külla põnevad esinejad.

Esmaspäeval, 16. septembril kell 15.00 – ESAS Tallinna osakonna seltsiõhtul huvialaklubis Raavis (Raua tn 1) on kohtumine huvitava külalisega.

NB! – Teatajas ilmunud informatsiooni ESAS ürituste kohta palume võtta osalemise kutsena, sest postikulude kokkuhoiu vajaduse tõttu iga ürituse kohta eraldi kutset ei järgne. Täpsemad infot ürituste kohta võib leida ka Eesti Spordiajaloo Seltsi kodulehelt – www.esas.ee või ESOMi kodulehelt – www.spordimuuseum.ee

KROONIKA

MEENUTUSI JAGAS VÕRUMAA SPORDIMEES RUDOLF MÜRK *Vladimir Šokman*

Seltsipäevale 4. aprillil ESOMi oli Haanja kuplite vahelt küla tulnud Võrumaa tuntud spordimees Rudolf Mürk (*pildil*). Oma juttu alustas ta enda noorpõlve meenutamisega.

Mürkide pere juured on pärit Erastvere kandist Võrumaalt. Elu oli viinud pere Venemaale ja isa soovis peale Tartu rahu sõlmimist opteeruda Eestisse, aga ei lastud minema. Peale II ilmasõda saadi siiski kuidagi tulema. Tulla tuli ca 400 km teiselt poolt Moskvat, taskus ainult kaks kätt. Vane-mad said tööle endiste saksa vangide asemele Järvakandi tehases. Elamine oli endises vangilaagris.

Oma tutvuse algusest spordiga rääkis Rudolf järg-mist: „Kooli ajal sattusin kokku poistega, kes olid juba suusa-tajad ja võeti nende punkti. Aga hakkasin käima ka ujujate treeningul – Endel Edasi gruppi sain. Veidi hiljem ta aga kommenteeris: „Ujud hästi, aga sa oled nii väikest kasvu

ja raske kondiga – ei soovita sulle seda ala”. Siis proovisin maadlust – käisin seal ka. Kord oli Palusalu trennis (*ilmselt oli tegu Kristjan Palusalu 1950. aastate alguses tehtud ühe maadlusdemonstratsiooniga, kui koos Johannes Kotkaga käidi mööda Eestimaad maadlust propageerimas – toim.*). Näitas üle rinna heitmist, aga ma olin nii väike, et pöörasin tal käte vahelt välja. Palusalu mulle: „Kuule – lase mul ära visata, pean ju näitama teistele”. Aga oli „libe” ala ja ei meeldinud mulle. Läksin ikkagi suusatama. See mulle sobis.“

Siis läks jutt orienteerumisele: „Kooli geograafia õpetajaks tuli Malle Mardiste. Ta õpetas meile ka orienteerumist. See mulle väga meeldis ja hästi läks ka. Võitsin Eesti koondise katsevõistlused ära ja siis juba kutsuti ülikooli. Tallinna ja Tartusse. Läksin Tartu Ülikooli ja astusin KKT-sse. Pooled alad ju olid mulle juba tuttavad. Seal sai Abelite juures väga mitmekülgse treeningu. ...

Sai ka Venemaal võistlemas käia. Olid üllatavalt suured mäed ja kehvad rajad. Ja palju lund. Rajaga tutvumisel lendasin seal ühest kurvist välja ja nii sügavalt pea alaspidi sirgelt lumme, et oli tegu sealt enda väljakaevamisega. Seal „juhtus,, kogu aeg – suusamüts varastati mul võistluse ajal peast ära ühel laskumisel. Nii osav poiss oli. Samal laskumisel pidin allpool veel üle hüppama eespool kukkunud võistlejast. Õnnestus ellu jääda, kuigi lumehanges.

Sõjaväes pidin orienteerumist õpetama ohvitseridele. Raja märgistasin ajalehtedega (punktides). Ühel korral tahtis aga polkovnik mind ka kontrollida ja pani ise raja ning mind teistega võistlema. Muidugi oli pärast teistel pahameel, sest ma võitsin neid pikalt. Siis võeti mind võistkonda ja sõitsime Liidu armee esivõistlustele, kus olin ainuke sõdur ohvitseride seas. Võistlus väga hästi ei läinud – ei osanud arvestada sealsete tingimustega.“

Orienteerumine Rudolfile (*pildil Eesti koondise dressis*) sobis ja 70-ndail oli ta võidukas isegi ka auto-orienteerumises.

Siis läks jutt jälle suusatamisele: „Meeles on üks 1967. aastal korraldatud Tartu – Tallinn komsomoli tähesõit suusatamises – Väga külm ilm oli (-32). Nii et Tallinna rühm, kes pidi meile sealtpoolt vastu tulema, sõitis koju tagasi. Meie panime ikkagi edasi Tallinna poole, kuigi ka meid taheti tagasi koju viia – põgenesime ära. Mul oli kaart ja kompass – panime sealt otse üle soode-rabade. Õnneks saatebuss jõudis meid ikka ära oodata. Nii jõudsimme Tallinna ja seal olime kangelased. See oli ju komsomoli kongressi avamisega

seotud. Peale kongressi ümmardati meid kõvasti, ka söögi-joogi ja viinaga ning peale suurt pingutust hakkas see kangesti pähe.“

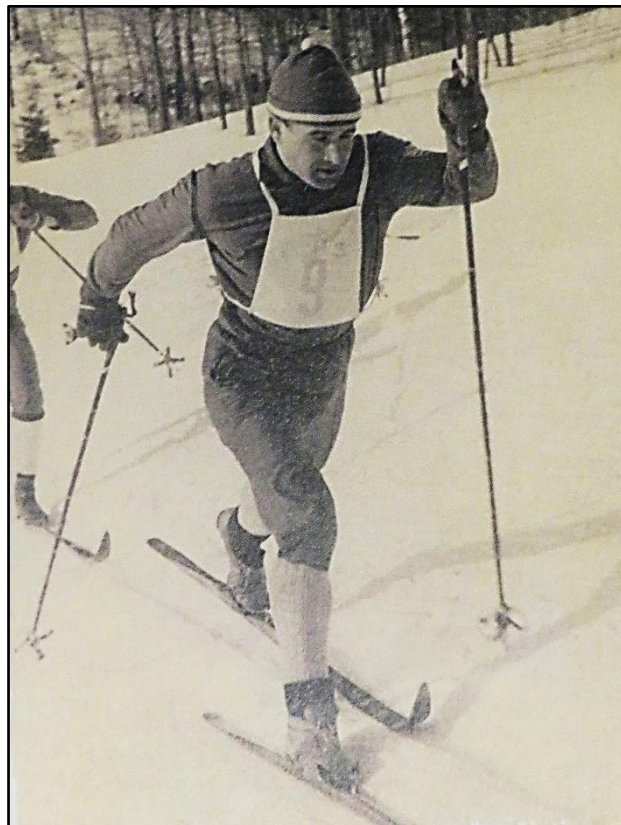
Rudolf Mürk 1967. aasta Tartu maratonist (*pildil Peeter Parise kujundatud embleem*): „Ilm oli jube. Oli palju lund, aga vahel oli jääkiht. Peale tuli uus lumi ja läks kergeks sulaks. Minul oli vist ainukesena pandud põhjaks kliister. Muidu sõitsime kambaga koos, aga Nõunil jäid mehed seal joogipunktis sööma-jooma ja midagi tegema ning mina pääsesin minema. Aga ma jäin üksi ja tekkis tunne, et olen eksinud, sest ega ju rajatähistust ei olnud ja radagi oli ju selline pehmekene Värskes lumes. Kerge tuisuke ka... Ja näha ka polnud kedagi. Aga siis jõudsin Otepäale ja see oli hea uudis. Juba oodati. Minu kliistripõhi töötas hästi ja ma sain 6-minutilise edu. Suusad viis Abel oma „ekspertiisi”, nagu ta vahel tegi. Jõudsin juba saunaski käidud, kui tulid jutud, et ma olevat vahepeal taksoga sõitund? Kus küll seal metsas see takso pidi mind ootama – ei tea, aga

õhtul ma Käärikult Otepäale autasustamisele ei läinudki – tuju oli nii sant.“

Maratoni võitjaks tuli Rudolf Mürk (*pildil suusarajal*) õpingute ajal kehakultuuriteaduskonna III kursusel. „Õppimisele ma palju aega raiskama ei pidanud. Mul oli „videomälu”. Omandasin asjad kergelt. Ülikoolis õppisin kogu aeg kõrgendatud stipi peale. Muidu ma poleks õppida ilmselt saanudki, sest pere mind toetada ei saanud – isa oli surnud ja pidin ise hakkama saama.“

Peale ülikooli lõpetamist 1968. aastal suunati Rudolf tööle Võru Kalevisse, kus tuli väga palju kokku puutuda asutuste spordimetoodikutega ja nagu ta kommenteeris – hea punt oli. Talvel muidugi harrastati

suusatamist, aga suvel pani ta suusatajad orienteeruma: „Ja ega seal palju variante olnudki – rulluiske ja -suuski ega vastavaid radasidki ju polnud. Orienteerumisse hakkasid tulema järjest teiste alade inimesi – võrkpallist jne. Asi läks üles. Aga teenisin ka vaenlasi teiste alade treenerite seas.“

Edasisest elukäigust: „Siis pandi mind Spordikomitee esimeheks. 3 aastat olin (*siiski pisut pikemalt, so 1972–1978 – toim.*) ja siis põgenesin sealt ära – ise sporti teha sai vähe ja abilisi ei olnud. Läksin tööle Kooperatiivi. Aga palk oli väike. Tahtsin ju ikka võistlustel käia – see oli kallis. Läksin KEKi seal oli palk oma 3-4 korda kõrgem. Tükitöö. Ratsisime palju, aga siis võeti normid suuremaks. Edasi ratsisime pörandaaluselt... Palka sai hästi, aga töö oli raske. Seejärel tuli Võrusoo kool, kuhu valiti mind direktoriks – see oli esimene konkurss Võrumaal. Õpetajad kutsusid, kuna ma olin seal ju õpetajana töötanud. Nii sai minust direktor ja õpetaja.“

Rudolf rääkis ka oma hilisemast lemmikalast – kelgutamisest: „Kelgurada polnud. Ise ehtasin. 25 meetrit on mäel kõrguste vahe, rada sai 250 m. Sõiduaeg umbes 19 sekundit. Kelgud tegin ise oma mõistusega – jäigad said, sest ma ju ei omanud teadmisi, kuidas see asi käib. Ajapikku õppisin. Huvitav ala. Ohtlik ei ole, muide.

Rajatööd aitas ka sõbramees traktoriga teha. Ime muidugi, et raja trajektoori sai selline, nagu pidigi olema. Katsetasime kelguga pannes sellele tsemendikoti ja kelk joonistas õige trajektoori. Ise niimoodi sõita ei osanud. Ilmselt tänu sellele meil ka õnnetusi seal ei olnud, kuigi paar ohtlikku olukorda ikka tuli ette. Kuidas see kõik nii läks ei oska ma praegugi seletada.

Peale omatehtud kelkusi saime ka päris kelkusi.... Tõrva poisid aitasid Lätist 4 saksa kelku saada ja andsid omalt poolt 4 vene kelku. Selliseid radu saaks Eestis teha küll, kui oleks tegijaid. Trennis käis meil 5-6 keskkooliealist tüdrukut. Mehi oli oma paarkümmend. Elu oli aktiivne. Oli võistlusi, ka televisioon leidis meid ülesse. Aga muud tööd tulid peale. Toetust ka ei olnud.“

Esineja huvitav jutt tekitas saalis elevust ja kasutati võimalust saada kohe vastused keelele kerkinud küsimustele.

Tunti huvi kus oli rada enne – Tõrvas või Võrumaal? Vastuseks kõlas, et Võrumaal, kus kõige aktiivsemad tegutsemisaastad olid 1980–1987.

Kelkude raskuse kohta saadi selgitus, et meeste kelk ligikaudu 24 kg, naistel muidugi pisut kergem.

Taheti ka teada, kas Siguldas ka käidi? Vaatamas käidi küll, aga sõitmas siiski mitte. Rada oli enne Cesises ja siis ehitati Siguldasse ka. Rudolf võttiski Siguldast oma raja ehitamisel eeskuju.

See viis jutu sõidule: „Kiirused on ju tohutud ja aju peab kogu aeg ette nägema, kavandama ja pöördeid ennetama. Meie raja rekord oli 19,2. Lõppkiirus kindlasti üle 100. Kahju, et seda ala Eestis nii vähe praegu on. Nüüd on veel ka uus ala – skeleton – see on ju päris teistmoodi. Mismoodi nad seal juhivad kelku – ei tea.“

Lõpuks läks jutt veteranispordile: „Orienteerumises on M80 võistlusklass, suusatamises ei ole. Käisin üle mitme aasta jälle Eesti MV tegemas. Võitsin pikalt. Siin on muidugi oluline, et igaüks peab ikka oma võimeid ja piire teadma, et mitte üle pingutada. Praegu tegelen ikka edasi rahvaspordiga, aga Võrus sel aastal paraku M80 klassi ei olnud.“

KOHTUMINE SASSIGA

Ants Saar

Aprillikuu 15-ndal kuupäeval oli Tallinna seltsi liikmetel rõõm kohtuda tänase spordiseltsi Kalev tegevjuhi Aleksander Tammertiga (*pildil*). Vast rohkem teatakse Eestimaal teda kui aastaid maailma paremikega võistelnud kettaheitjat.

Olümpiamängude ja Euroopa meistrivõistluste pronksmedalid, üheteistkordne Eesti meister, osalenud viitel olümpiamängudel, alistanud 21 aastat järjest 60 meetri joone. Veel vabariigi meistrikulda kuulitõukes, tõstmises ja jõutõstmises, hõbedat ja pronksi kettaheites. Kui Erik Lillo luges kokku punktid Eesti meistrivõistlustelt (kuld 11, hõbe 7 ja pronks 5), siis selles arvestuses ei ole Sassile vastast. Aegade jooksul on nopitud väarikaid võite ka paljudel võistlustel nii kodumaal kui ka väljaspool.

Sporditee sai alguse kodus vana Sassi (kuulitõukes 1966. aasta Euroopa juunioride kuld, vabariigi meister viiel korral, jne.) juhendamisel. Abiks 8-kilone kang, tulemused märkmikusse, palju mängulist, samm sammu haaval tubliduse poole. Aastaid oli noorel Sassil 10-11, kui esmakordselt tehti tutvust kettaheitega. Koolipõlves sai käidud treeningutel maadluses, ujumises, poksis ja põhikooli lõpus tehtud ka kümnevõistlust. Kehaliselt sobinuks ka korvpall, kuid lähim ümbruskond ei soosinud korvpalli harrastamist.

Terviseprobleemide tõttu oli ta gümnaasiumi kahel esimesel aastal vabastatud kehalise kasvatus tundidest. Esimesi fikseeritud tulemusi – Rukkilille mängudel kettaheites 5. ja kuulitõukes 8. koht. Aastal 1992 oli täidetud juunioride MM norm, kuid spordijuhid teda võistlusele ei lähetanud. 1993. aastal Eesti täiskasvanute meistritiitel.

Meie kohtumise päev, 15. aprill, oli mõnes mõttes erilise tähendusega. Samal kuupäeval, küll aastal 2006, tegi Sass oma parima tulemuse – 70.82. Ja seda kuupäeva kannab ka uudis uue kettaheite maailmarekordi püstitamise kohta.

Ja vast seetõttu läksid ka meie küsimused laia maailma peale. Aga Sassilt saime ammendavad vastused. Oli see küsimus siis treenimise kohta, kas suur jõud või tehnika (plastilisus), kas on õige kui noormees teeb ühel treeningul 200 heidet (Sass ise tegi ca 50), vasakukäeliste ümberõppest, treenerite vahetamisest, vastutuule abist heitel või sõjast Ukrainas ja muust.

Oli kena kohtumine. Jutule võib panna punkti teadmisega, et Sass tegi selle aasta jaanuaris 50 kilose sangpommi rebimises Baltimaade rekordi – 40 korda. On vägevaid eestimaalasi!

◀ *ESAS Tallinna osakonna esimees Rein Järva ulatamas tänuraamatut Aleksander Tammertile*

HACKI RAAMATUAUHIND LEIDIS OMANIKU

Eesti Spordi- ja Olümpiamuuseumi ning Eesti Olümpiaakadeemia koostöös välja antava Georg Hackenschmidt nimelise spordiraamatu auhinna võitja otsustas tänavu žürii koosseis: ajakirjanikud Priit Pullerits ja Maarja Värv, EOA president Neinar Seli ning spordimuuseumi juhatuse liige Siim Randoja ja peavarahoidja Kaarel Antons. 26. aprillil Tartus toimunud Eesti Olümpiaakadeemia aastakonverentsil kuulutati 2023. aastal ilmunud raamatute hulgast auhinna vääriliseks kaheköiteline väljaanne „Meie aja EOK“, mis ilmus tähistamaks Eesti olümpiakomitee 100. aastapäeva. Selle kapitaalse teose autor Gunnar Press on aastatepikkuse põhjaliku uurimistöö tulemusena igati värvikalt jäädvustatud ajalukku Eesti Olümpiakomitee taastulemise loo 1980. aastate lõpust tänapäevani.

Auhinna Gunnar Pressile (paremalt) andsid üle Neinar Seli ja Siim Randoja

TÄISKOGU KOOSOLEK JA KOOLITUS KIRJANDUSMUUSEUMIS

Matis Song

Kevadine ESAS täiskogu koosolek toimus 2. mail Tartus, Eesti Kirjandusmuuseumis auditooriumis, kuhu kogunes 42 liiget (*pildil vaade saali*), mis tähendas kvoorumiks vajalikku osavõtjate arvu. Koosoleku juhatajaks valiti Daimar Lell ja protokollijaks Matis Song.

Eesti Spordiajaloo Seltsi esimees Enn Mainla andis põhjaliku ülevaate möödunud 2023. aasta ja käimasoleva poolaasta tegevusest. Kiire ülevaate said toimunud seltsipäevad Tartus ja ajaloopäev Pärnus. Samuti tõi ettekandja välja trükiseid, mida on seltsi liikmed möödunud aastal kirjutanud ja välja andnud.

Kui möödunud aasta lõpetati 126 liikmega, siis praeguseks täiskoguks on liikmete arv tõusnud 130ni. Selle aasta jooksul on lisandunud juurde 6 uut liiget (Aksel Saal, Andrus Öövel, Ene Laanes, Jakob Proovel, Peeter Kikas ja Marika Rell), kuid paraku on meie tegevusest kõrvale jäänud 2 ESAS-i liiget.

Jätkunud on piiriülene suhtlus välismaailmaga. 8.-9. detsembril käis Jyväskylä (Soome) Põhjamaade-Balti spordiajaloo seminaril Eestit esindamas Daimar Lell, kes oma ettekandes võttis vaatluse alla Eesti Olümpiakomitee asutamise protsessi 1919–1923. Põgusalt käsitles ta ka Eesti delegatsiooni jõudmise tagamaid 1920. aasta Antwerpeni olümpiamängudele.

Seltsi teataja ilmub regulaarselt ja hetkel on kokku neid välja tulnud 109. Juhatus suhtleb tänasel ajal enamasti elektrooniliselt, paaril korral on aru peetud ka vahetult täiskogudel kokku saades.

Koosolekul tegi Enn Mainla ka teatavaks, kes pälvis klubi Alfredi poolt väljaantava ALFREDI auhinna eelnenud aastal aktiivse tegevuse ja ettevõtliku suhtumisega silma paistnud ESAS liikmele. Auhinna žürii (koosseisus: Al-der Tammert (ESS Kalev tegevjuht), Siim Randoja (ESOM juhatuse liige), Tarmo Volt (Eestimaa Spordiliit Jõud peasekretär) ja Riho Luuse (disainer-kujundaja)) üksmeelne valik esimese Alfredi rändauhinna võitja osas langes Jaak Valdrelle, kelle 2023. a. tegemiste hulgast on silmapaistvaim raamatu „Kümnevõistlus ja rock'n'roll. Uno Palu lugu“ ilmumine. Jaak Valdre (*pildil*) sai peale rändtaiese ja diplomi veel ka Põltsamaa Jalgrattakeskuse poolt välja pandud jalgratta omanikuks.

Koosoleku jätkudes andis Rein Järva kiire, aga põhjaliku ülevaate Tallinna osakonnas toimunud. Ta andis teada, et on kohtunud (Järvaga olid kaasas Tiit Karuks ja Märt Ibrus) ka teise ESASiga ehk Eesti Spordiajakirjanike Seltsiga, keda 2. aprillil esindasid vanas raadiomajas Maarja Värv, Ott Järvela ja Johannes Vedru.

Rein Järva (*pildil vasakul püsti aruannet esitamas*) tõdes, et paraku jäi kokkusaamine suurema tulemuseta. Spordiajakirjanikel jääb tööpaljususe tõttu ajaloo uurimiseks aega napiks. Siiski lepitati kokku aeg 15. maiks, et saadakse uuesti kokku seminarivormis, kus osaleb ka mõni tuntud Eesti spordijuht.

25. aprillil kohtus Rein Järva Eesti ühe spordiliidri Toomas Tõnisega, et avaldada muret, et puudub jätkuvalt mahukam akadeemiline uurimus Eesti spordiajaloo kohta. Samuti oli juttu spordi materjalide arhiveerimisest Rahvusarhiivis – pärast 1988. aastat ehk riikliku spordisüsteemi lagunemist ei ole säilitamisel süsteemsust. Arhiiviseadus vajaks muutmist – täiendamist, et ka kultuuri valdkonna materjalid kohustuslikus korras Rahvusarhiivi jõuaksid.

Revisjonikomisjoni poolt andis majandusliku poole pealt ülevaate Mai Luik. Tulu oli möödunud aastal 5358 eurot, mis laekus enamasti kultuurkapitalist, liikmemaksudest ja annetustest. Kulutused olid 6502 eurot. Aasta 2023 majandusaruanne võeti ühehäälselt vastu.

Koosoleku lõpus võttis sõna Enn Hallik, kes ütles, et Pärnus toimub 28. mail seltsipäev, kus räägitakse Pärnu Rannastaadioni ajaloo kohta. Ta oli mures Pärnu seltsipäevade pärast. Hallik sõnas, et teemasid on palju, aga kuulajaid vähevoitu.

Pärast Eesti Spordiajaloo täiskogu koosolekut leidis aset koolituspäev ja ringkäik Eesti Kirjandusmuuseumis, mis asub Tartus aadressil Vanemuise 42. 1909. aastal alguse saanud asutuse puhul pole, hoolimata nimetusest, tegemist tavapäraselt näitustega ja väljapanekutega tegeleva kohaga, vaid asutusega, mis tegeleb uurimise ja teadustööga. Siin hallatakse Jakob Hurda poolt algatatud rahvapärimuse kogutu hoiustamist ja ka selle uurimist. Siin hoiustatakse varase Eesti rahvalaulu ja rahvamuusika helindeid, Eestis ilmunud trükiseid, perioodikat ja ka käsikirjalisi materjale, samuti inimeste olulisi kogusid ning elulugusid.

Kirjandusmuuseumi direktor Piret Voolaid (*pildil*) andis esmalt ülevaate kirjandusmuuseumi andmebaasidest, mis tänasel päeval lähevad üha rohkem digitaalsesse maailma. See võimaldab rohkem rahu pabersäilikele ning annab samas inimestele võimaluse rohkem ja kergemal viisil tegeleda uurimistööga ilma, et peab ekstra Tartusse kirjandusmuuseumisse sõitma. Samas nõuavad ka digiandmebaasid mingil määral osavust, et jõuaks ihaldatud materjalini. Põhiliseks uurija abimeheks on baaside seast Kivike, milles on hetkel kokku 536045 säilikut. Muidugi tuleb mees pidada, et kõiki säilikuid ei saa ilma piiranguteta

uurida, ning selle tarbeks on olemas autoriseeritud arvutitöökohad kirjandusmuuseumis, millel puudub võrguühendus ja ongi mõeldud pelgalt kohapealseks tööks. Samas on võimalus kartoteegilehtede abil tegutseda perioodikasaalis, milles hõngub eelmiste aegade salapära.

Kuigi Eesti Kirjandusmuuseumi eesmärkide sekka ei kuulu otseselt sporditeemaatika, leiab muuseumi varamust ka midagi spordiuurijatele (*pildil seltsiliikmed sellega tutvumas*). Lisaks ääremärkusena tuleb öelda, et üks Jakob Hurda rahvapärimuse innukamaid kogujaid oli raskejõustikutegelane, legendaarse Martin Kleini treener Tõnu Võimula (Daniel Wiedemann), kellel on rahvaluulekogujana talletatud 2524 lehekülge rahvapärimust.

Üks huviväärsemaid asju oli Eesti Kirjandusmuuseumis asuv suur laud, mille taga kirjutati 2. veebruaril 1920 alla Eesti ja Venemaa Föderatsiooni vaheline rahuleping, millega lõppes Eesti Vabadussõda. Kirjandusmuuseumi ametliku kummituse Lilla Daami valvsa pilgu all, said selle laua taga Eesti Spordiajaloo Seltsi liikmed pilti teha (*pildile jäänud seltsi ja TO juhatustest (vasakult): Enn Mainla, Enn Hallik, Henno Linn, Viive Reesar, Matis Song ja Rein Järva*).

KAKSIKUTE KOHTUMINE

Rein Järva

Nii saab öelda 15. mail toimunud Eesti Spordiajaloo Seltsi ja Eesti Ajakirjanike Seltsi kohtumise kohta, sest mõlemad kasutavad lühendit – ESAS.

Seltsi aastakoosolekul eelmise aasta 28. novembril kerkis spontaanselt üles mõte kohtuda teise ESAS-i nimelise kooslusega, nimelt Eesti Spordiajakirjanike Seltsiga. See arvamus tekkis minu enda ülesastumise ühest olulisemast mõtteterast, milles seadsin kahtluse alla meie seltsi jätkusuutlikkuse, kui me ei noorenda oma liikmeskonda. Potentsiaalselt võiksid liikmeskonda noorendada just spordist kirjutajad-rääkijad spordiajakirjanikud. Spordiajakirjanike eelmise põlvkonna liikmed olid ju ka tegusad spordiajaloolased. Selline mõte jäi mul kuklas idanema ja kuna, nagu eespool juba mainitud, ei andnud 2. aprilli kokkusaamine soovitud tulemust, siis lepidi kokku, et arutatakse küsimust veel. See võimalus avaneski 15. mail Eesti Spordiajakirjanike Seltsi seminari raames, kus ka meile anti tunnikene aega Eesti Spordiajaloo Seltsi tutvustamiseks. Olime Tallinna poolt kohal taas kolmikuna – lisaks minule Karuks ja Ibrus. Alustuseks rääkis Tiit Lääne, kes on meie seltsi asutajaliige ja ühtlasi ka spordiajakirjanike nõ tsunfti liige, väga huvitavalt seltsi asutamisest ja algusaastaist. Seejärel võtsin sõnajärje üle mina ja rääkisin üldisemalt seltsi praegusest tegevusest ning isiklikumal pinnal enda nägemusest spordiajakirjanduse ja spordiajaloo seostest järgmist:

Esiteks Eesti Spordiajaloo Seltsist. Tänapäevane Eesti Spordiajaloo Selts on spordialane mittetulunduslik kodanike ühendus ja pigem kultuuriselts, kes ühendab spordiajaloo uurimisest ja jäädvustamisest huvitatud inimesi. Uurimis-tegevus on valdavalt liikmete omaalgatuslik tegevus, kus on ka mõningaid juhatuse poolt algatatud projekte.

Põhikirjaliselt on meie tähtsamateks ülesanneteks: 1) edendada Eesti spordiajaloo uurimist, materjalide ja mälestuste kogumist ning nende säilitamist Eesti Spordi- ja Olümpiamuuseumis. Ehk sisuliselt oleme muuseumi nõ käepikendus; 2) propageerida eestlaste sporditraditsioone ja nende jätkumist; 3) hoolitseda oma liikmete uurimistulemuste avaldamise eest; 4) koostada spordialade ja spordiorganisatsioonide spordiajalugusid, spordibiograafiaid, spordileksikone jms.

Praeguse seisuga on seltsil 130 liiget, parimatel aegadel ka üle pooleteist saja inimese, kuid loomulik kadu igavikku on liikmeskonda kahandanud. 2001. aastast on seltsi juhtinud Enn Mainla, kes varemalt oli 30 aastat (1971–2001) Eesti Spordimuuseumi direktor. Suurim allorganisatsioon on 51-liikmeline Tallinna osakond, mida olen mina juhtinud samuti 2001. aastast, sealjuures seltsi aseesimehena. Liikmeskond on küllalt eakas, keskmine vanus 70 eluaasta piirimail. Ja üks seltsi põhiprobleem ongi jätkusuutlikkuse tagamine. Hädasti oleks vaja liikmeskonda kasvatada kasvõi parima keskea ületanud inimestega, kes väärtustavad Eesti spordi möödanikku.

Tegevuse võib laias laastus jagada kaheks: esiteks uurimistegevus ja teiseks seltsitegevus. Läbi aegade on seltsi liikmete panuseks sporditrukised, mis ju praktiliselt ongi Eesti spordiajaloo jäädvustus must-valgel. Tooksin siinjuures vaid mõned näited viimaste aastate uurimustest, mis kaante vahele saanud. Tõstaksin eelkõige esile triloogia „Mehed, kes kihutasid võidu 20. sajandil“, mitte ainult selle pärast, et uurimuste autor on 95-aastane! Uno Aava, kes ise oli valitud 20. sajandi Eesti parimaks rallisõitjaks, on teinud portreelood Eesti autosportlastest, kes tulid eelmisel sajandil NSV Liidu meistriteks, mis tollal oli spordis kõva sõna. Tiit Karuks, meie mõlema seltsi liige, on olnud produktiivne mitme trükise ilmutamisega, neist viimane oli varalahkunud Jüri Tammest. Märt Ibrus pani Eesti 100-aastase spordiloo kirja Eesti 100 raamatute sarjas. Seejärel, võttes teiseks autoriks ka mind ja kolmandaks Ville Arikese, ilmutas Eesti korvpalli juubeli puhul trükise „Esimene sada“. Toivo Viilep, Eesti veespordi ajaloo uurija, oli koostaja Deivil Tserpi kõrval teiseks autoriks Eesti ujumise ajalugu käsitlevale raamatule ja lisaks veel koostas ta Eesti ujumise meistrivõistluste statistika läbi aegade. Henno Linn on oma uurimuse avaldanud paksus köites raamatuna „Eesti politseispordi ajalugu“, seejärel ilmus spordiühingu Dünamo ajaloo raamatu esimene osa ja järke ootab teine osa. Hacki raamatuauhinna pälvinud suurepärase „Eesti spordi lugu“ pani kirja Kaarel Antons koos varalahkunud Kalle Voolaiuga, kes olnud mõni aeg ka meie seltsi liige. Ületamatu ja lausa uskumatult produktiivne on juba pikki aastaid olnud meie mõlema ESAS-i liige Tiit Lääne, kelle sulest on ilmunud kümneid ja kümneid spordiajalooteemalisi trükiseid.

Seda loetelu võiks ju siinkohal veel pikalt jätkata, kuid nüüd keskenduksin seltsi teisele tegevusele – seltsiüritustele. Meil on saanud heaks tavaks kord kuus nii Tartus Enn Mainla juhtimisel kui Tallinnas minu juhtimisel pidada seltsipäevasid, mille kavas on olnud tutvustada seltsikaaslaste uurimusi ja kohtuda huvitavate külalistega, kelleks on põhiliselt olnud Eesti sporti sügava jälje jätnud persoonid. Võtame kasvõi Tallinna mõned seltsipäevade külalised viimasest paarist aastast: olümpiavõitjad Irina Embrich ja Kristina Šmigun-Vähi, OM-i medalistid Tõnu ja Toomas Tõniste ning Aleksander Tammert, kümnevõistluse ässad, kaks Toomast – Berendsen ja Suurväli, kunagine korvpalli maailmameister Priit Tomson ja paljud teised. Aga tore oli ka kohtumine teie oma seltsi ühe korüfee Tarmo Tiisleriga.

Kohtumised Tartus on üldreeglina salvestatud ja viimastel aastatel on kohtumised külalistega Tallinnas võetud ka video peale ja neid säilitatakse spordimuuseumi arhiivis. Seega jutt ei haju õhku.

2002. aastast alates on juurdunud hea tava pidada kahepäevaseid suvekoole erinevates Eesti paikades, algul palju kordi Peipsi ääres, mitmeid kordi Võrtsjärve ääres, viimastel aastatel mitmetes, peamiselt Lõuna-Eesti kaunites kohtades. Nõ „koolitundides“ on samuti olnud huvitavaid külalisi spordirahva seast, aga oleme saanud koolitust muudeltki elualadelt.

Seltsi sünnipäev on 28. novembril ja seda päeva tähistame igakordselt juba palju aastaid spordiajaloo konverentsiga. Viimane, numbriga XVII toimus 2023. aastal ja see oli otse loomulikult EOK 100 teemaline. Meie selts ise sai EOK liikmeks 2022. aastal.

Alates 1993. aastast ilmub järjepidevalt ESAS-i Teataja, paarkümmend aastat kvartaalsena, milles on jäädvustatud kirjasõnas nii meie seltsi, aga mõnevõrra ka Spordi- ja Olümpiamuuseumi tegevused. Viimane number kandis 109. järjenumbrit.

Mitte küll järjepidevalt, aga aeg-ajalt ilmuvad ESAS-i Toimetised, seda peamiselt brošüüridena. Näiteks viimane, Toimetiste 11. number oli üsna mahukas, 172-leheküljeline ja sisaldas kahe kergejõustikumehe Mihhail Velsvebeli, muide 1952. aasta olümpiamees ja Vladimir Žulini mälestusi.

Meil on olnud kombeks seltsi sünnipäeval 28. novembril igal aastal valida üks või kaks auliiget ja nii on selle tiitli tänaseks saanud 38 inimest. Ja muide üks kolmandik ehk 13 inimest on spordiajakirjanikud, kes on kõik jätnud sügava jälje eesti spordi vahendamisesse. Siinkohal on hea meel need nimepidi välja tuua kronoloogilises järjekorras: Eugen Piisang, Juhan Mandre, Heino Kask, Lembit Koik, Juhan Maidlo, Erlend Teemägi, Henn Saarmann, Vello Lään, Tiit Lääne, Valeri Maksimov, Paavo Kivine, Tiit Karuks ja Enn Hallik.

Kokkuvõtteks. Seltsi tegevus on küll veel elujõuline, kuid paraku oleme silmitsi tõsiasjaga – kui liikmeskonda, kes armastavad ja väärtustavad Eesti sporti, ei noorenda, mis annaks sisse uut hingamist, on suure küsimärgi all meie jätkusuutlikkus. Seega kutsun üles ka siinset auditooriumi, kes te ju kõik Eesti sporti armastate ja väärtustate, meiega liituma.

Oma teise sõnavõtuga püüdsin kuulajaid panna mõistma meie spordiajaloo uurimise ja talletamise vajalikkust, tuues näiteid elust enesest ja pöördudes juba otseselt auditooriumi poole:

Head ajakirjanikud, spordi vahendajad! Kaugest 1956. aastast alates, kui 11-aastase teismelisena ei saanud ma enne õhtupoolsesse vahetusse kooli minna, kui kell üks päeval olid ära kuulatud viimased olümpiamängude uudised Melbourne'ist, olen endale teadvustanud teie töö ääretut olulisust. Oleks ju sportlik tegevus kusagil võimlas või staadionil marginaalne tegevus, kui teie seda ei vahendaks ja suureks ei kirjutaks või räägiks või näitaks. Ise, toon enda näiteks, olen täielik spordiajakirjanduse sõltlane – veelgi enam, koduses raamatukogus on praktiliselt 100%-lt kogu eestimaine sportlik sõna läbi aegade, sekka ka välismaist. Samas, prioriteedid on muutunud. Kui noore mehena läksid Spordi-lehes või päevalehtede spordinurkades mulle peale just aktuaalsed spordiuudised ja ajalugu käsitlevad lood jäid tahaplaanile või hoopiski tähelepanuta, siis nüüd eelkõige pakuvad huvi lood Eesti spordi möödanikust. Aga küllap on see elu seaduspärasus. Eluaastate lisandudes huvi ajaloo vastu kasvab, noore inimesena on ajaloohuvi väiksem.

Nüüd ajaloost. Olen varem näiteks Keio Kuhile, mu enda spordiala ehk korvpalli tegevjuhile öelnud, et korvpalli, aga ka iga teist spordiala võiks piltlikult

iseloomustada kõrghoonega. Tema ehitab selle spordiala 104. korrust (1920-st alates) ja tegutseb järgmiste korruste ehitamise nimel. See on ka arusaadav. Samas ei tohi kunagi unustada neid inimesi ja nende tegevust, kes on selle kõrghoone vundamendi rajanud ja alumisi korruseid ladunud.

Ehk kokkuvõtvalt – kogu sportlik tegevus, iga spordiala tugineb ajaloole. Spordi ajalugu me peame tundma ja teadma – mida veel ei tea või oleme unustanud, peame uurima. Ajaloost sünnivad traditsioonid, mis kanduvad edasi tänasesse päeva, on nad siis edu toonud või ka kehvemaid tagajärgi sünnitanud. Kõige kujukam Eesti spordi edulugu, mis toetub traditsioonidele, on ju kümnevõistlus. Alates Aleksander Klumbergi esimesest maailmarekordist 1922. aastal ja 1924. aasta OM-i pronksist kuni tänaste tippmeeste saavutusteni on üks pidev edulugu, mida kaunistab ca 10 tiitlivõistluste medalit läbi aegade ja kõige krooniks ka olümpiakuld. Samas on ka väiksema säraga traditsioone, näiteks kas või Eesti jalgpall. Esimesel iseseisvusperioodil 1920–1940 kokku 107 maavõistlusmängu, neist 28 võitu ehk võiduprotsent vaid 26%. Ja ega tänapäevalgi see kaotuste seeria ja väravate sadu enda väravasse rõõmu ei tee. Suur rivaal jalgpallile ehk korvpall oli ajaloos edukam – esimesel iseseisvusperioodil 47,5%-ne edukus maavõistlustel ja tänapäevalgi küündib kaugelt üle 40%.

Jõuan nüüd teema juurde, kus meie kaks samalühendilist kooslust ehk ESAS-i omavahel haakuvad. Ajalukku talletub see, mida spordiajakirjandus kas siis kirjutab, lindile loeb või videosse jäädvustab. See on püsiväärtusega ja see on meile, spordiajaloolastele, ammendamatu materjal. Sellest saab aastate kuldes kunagi väärt materjali ka tulevasteks uuringuteks.

Tänapäeva Eesti spordiajakirjanduses on siiski meile kui ajaloolastele üks murettekitav asjaolu. Hästi kajastatakse nõ päevasporti, mis täna või ka eile sündis. Samas on peaaegu välja surnud analüütiline spordisõna, mille all ma pean silmas aasta või hooaja kokkuvõtteid plusside ja miinustega või ka võistlussarjade kokkuvõtteid-analüüsi. Neid ei peagi tegema ajakirjanikud, vaid leheruumi või muud talletatavat meediaruumi peaksid täitma spordialade spetsialistid – peatreenerid või alade peasekretärid või miks mitte ka alade presidendid.

Seda kõike on meil olnud, tänu teie ajakirjanike kolleegidele – eelkäijatele. Tänu omaaegsele Kehakultuurile me saame kätte näiteks poole sajandi taguse ehk 1973. a kergejõustiku hooaja kokkuvõtte, aga 10 aasta tagust ehk 2013. a hooaja kokkuvõtet ei ole, rääkimata 2023. a kokkuvõttest.

Siit koorub välja tõsine ettepanek. Peaks reanimeerima uue meedia ehk veebioludes Eesti spordi häälekandja. Just häälekandja. Seal oleks ruum avatud eelkõige teile endile, aga ka spetsialistidele, ning kellele iganes, kellel tõsine sõna sekka öelda. Minu hinnangul on spordiajakirjandus ja spordiajalugu omavahel niivõrd põimunud valdkonnad. Üks ei saa ilma teiseta. Spordist kirjutaja peab tundma spordi ajalugu ja spordiajaloolane toetub oma uurimustes spordiajakirjanike poolt kunagi talletatule. Seega, mis oleks veel loogilisem, kui üks ja sama persoon oleks ühte-aegu mõlema ESAS-i „mütsi“ all. Spordiajakirjanikest siis pigem juba aastatelt üle keskea mehed-naised, päris verisulis uusi ajakirjan-

duse põldu kündjaid vaevalt saab hõlmata.

Lõpetuseks toon ka näiteks rida teemasid, mida Eesti spordiajaloos võiks uurida ja siis kas kõvakaanetada või vähemalt ESOM-i arhiiviriigile kas paberil või veebis talletada:

1. Eesti spordileksikon (ESBL meil on) ja siin on sadu traditsioonilisi võistlusi – millal, kus, kelle initsiatiivil sündis, kes on võitjad, millised auhinnad jne. Järgmine märksõna – sporditerminid, oleks tänuväärne fikseerida, mis on mis ja miks mitte siin ka eestistada. Siis veel – spordiorganisatsioonid jne.

2. ESBL-i rubriigi „Päev spordiajaloos“ täiendamine, eriti vanema perioodi osas. Seal on ajalugu kaldu uuema iseseisvusaja poole.

3. Me küll uhkustame, et meil on spordi aastaraamatute üle 100 aasta vanune traditsioon (alates 1917. aastast), kuid sisusse tungides on väikese formaadiga kehakultuurlase aastaraamatutes 1956-st alates kuni uuema iseseisvuseni mitte kogu info Eesti spordile pühendatud. Puudu on aastakäigu kroonika, eesnimised pole toodud, rida olulisi Eestisiseseid võistlusi on kajastamata jäänud. Vaja oleks Eesti spordi aastaraamatuid 1956-st kuni uuema iseseisvuseni. (Teadmiseks. Kolmik – Juhan Maidlo, Erlend Teemägi ja Rein Järva – koos paljude abilistega kaardistas ära Eesti spordi triloogias 1918–40, 1941–49 ja 1950–55.) See vajaks pühendumist ja süvenemist ning ka veidi raha, kuid usutavasti selle taha asi ei jääks.

4. Meil on küll võtta mitmeid populaarseid või poolpopulaarseid trükiseid Eesti spordi kohta läbi aegade, kuid olgem ausad – akadeemilist, teaduslikult kirja pandud põhjalikku Eesti spordiliikumise üldajalugu meil seni ei ole, Eesti sporti ehk tulemuse peale sooritatavat kehalist tegevust on nüüdseks juba kaugelt üle 100 aasta. Viimane aeg oleks koolitatud ajaloolastel see ette võtta. Üks olulisemaid kultuuri valdkondi on riigis ammendavalt, piisava üksikasjalikkusega akadeemiliselt läbi kirjutamata.

5. Hiljuti ilmus EOK eestvõttel nn nimele raamat ehk seal on sees uuema Eesti aja spordijuhtide nimistu. Nüüd on EOK teinud meile, ESAS-ile ettepaneku koostada Eesti läbi aegade spordijuhtide nimistud organisatsioonide ja spordialade kaupa. Väga suur uurimist vajav ettevõtmine, kuid meil ei ole piisavalt tegijaid (vaid veesporis (Toivo Viilep) ja korvpallis (Rein Järva) on kõik spordijuhid kaardistatud). Oleme piinlikus seisus. Siin oleks vaja uurimissoodumusega spordihuvilisi leida. Tihti jäävad sportlike suurtulemuste saavutamisel spordijuhid kui taustajõud tahaplaanile. Toon näite enda kogemusest. Hõisatakse Eesti korvpalli 1991. a NSV Liidu meistritiitlit ja 1993. a EM-i 6. kohta, kuid selle taga oli tollase korvpallipresidendi Aadu Kana suur organisatoorne töö. Olles ka ise tollal Tallinna linna korvpallijuhina Eesti uue Korvpalliliidu juhatuses, saime mingil ajaperioodil igal hommikul kl 8 kokku Aadu Kana kabinetis ja arutasime otsustasime operatiivseid küsimusi. Tõsi, tollal oli EKL-i aparaat vaid kaheliikmeline – peasekretär Peeter Ainsam ja sekretär Tiiu Randala. Nüüd ca 20 inimest.

Kõige lõppu mõttekilde: 1. Meie praegune ESAS on valdavalt pensionäride kooslus, millele oleks vaja anda uut hingamist. Me ei ole muidu jätkusuutlikud,

aga kodanikuühiskonna ühe olulise spordikultuurilise koosluse säilitamine on hädavajalik. Siinkohal esitame veelkord abipalve ka teie koosluse liikmetele. Võtke abipalvet tõsiselt.

2. Ilmselt ei ole meie koduleht niivõrd atraktiivne, et tõmbaks inimesi liituma ja nõu ning jõuga kaasa aitama Eesti spordikultuuriloo talletamisele.

3. Küll on aga meil oma ESAS-i Teataja, mis on järjepidevalt ilmunud 1993. aastast, sh 2001. aastast 4 numbrit aastas.

4. Kindlasti on ka tänapäeval selliseid spordihuvilisi, nõ sahtlisse või riiulisse kirjutajaid ehk nüüd failina arvutisse talletajaid. Kuidas aga nendeni jõuda ja meiega liituma ning sellega ka seltsile värskust lisama meelitada?

5. Spordiajakirjanikele ja eriti nooremale põlvkonnale aga hea soovitus. Eestis on läbi aegade põrandast laeni ilmunud spordiraamatuid. Võtke omale pidevaks, nõ öökapiraamatuks kord üks, kord teine raamat nende hulgast, ammutage ajaloost kompetentsi oma tööks.

6. 1950-ndate aastate lõpuveerandi spordiajakirjanike koosluse suursaavutus oli see, et pandi käima spordialade ajalooraamatute sari „Minevikust tänapäevani“ ja ilmus ca kümmekond alade ajalooraamatut.

7. Muidugi on teie koosluse suursaavutus see, et Tiit Lääne pani kokku „Oma tsunft“ raamatu, kus kogu teie pikk ajalugu sees. Tiit ongi parim näide mõlemasse kooslusse kuulumisest, aga ka Johannes Vedru uue põlvkonna mehena.

Lõpuks astus üles ka Johannes Vedru, kes ainukese hea erandina on nooremast põlvkonnast mõlema ESAS-i koosluse liige. Kahjuks seminaripäeva lõpuosas oli meie tegevusest ülesastumisi jäänud kuulama vaid ca kümmekond nooremapoolset spordiajakirjanikku. Möödunud kuu aja jooksul mingit tagasisidet liitumissoovi näol ei ole tekkinud.

JUDOJUTUD JUHAN METTISEGA

Maria Helena Mettis

*Kohtumise
Juhan Mettisega
(pildil paremalt)
organiseerinud
Henno Linn sai
avamise eel
Viive Reesarelt
75. sünnipäeva
puhul kolleegide
lillekimbu koos
õnnitlustega*

20. mail käis Tallinna osakonna liikmetel külas judoka Juhan Mettis (19.06.1990), kes rääkis oma sportlaseks sirgumisest kuni karjääri lõpetamiseni ja tänase tööni, mis endiselt on judoga seotud.

Mettis alustas treeningutega Tartu DO klubis Riina Toomise juhendamisel, edasi liikus ta Andres Põhjala treeninggruppi ning täiskasvanute koondises treenis Aleksei Budõlini juhendamisel. Treenerite tähtsust sportlastel peab Mettis oluliseks ja tunnistab, et kõik tema treenerid on olnud olulised tema sportlaseks kujunemisel.

Judo juurde sattus Mettis vanema venna jälgedes, kes judot tegi ja kuna trennid toimusid kodu lähedal, liitus temagi grupiga. Oma esimestel treening-aastatel oli ta pigem viilija, kuid kui edu kasvas, tekkis aegamööda aina suurem soov olla veel edukam, mis nõudis suuremat pingutust. Tippspordile Mettis esialgu ei mõelnud ja tegi judot, sest see meeldis ja tuli hästi välja, kuid täiskasvanueale lähenedes hakkas järjest enam tunduma tippspordi teekond see, mida tahaks käia. Erilist indu andsid U20 (2009) ja U23 (2010) Euroopa meistri-võistluste hõbedad.

Ühel hetkel jõudis aga kohale tõsine arusaam, et täiskasvanueelu tähendab tööl käimist ja spordi tegemine ei ole elus ainus. Oma tähelepanu jagamine ülikooliõpingute, töö ja spordi vahel tähendas paraku seda, et fookus ei saanud olla tiptasemel sportlase moel treeningtegevuse tegemine. Sellise jagatud fookusega treeningute kõrval suutis Mettis siiski saavutada MK ja EK etappidel kokku 15 medalikohta perioodil 2008–2016. Ülikooliõpingute ajal osales ta kahel korral Universiaadil ning mõlemal puhul saavutas 2. koha. Teda on valitud nii Eesti kui oma piirkonna parimaks judokaks.

Paralleelselt sportlasteega omandas Mettis Tartu Ülikoolis bakalaureusekraadi kehalise kasvatuses õpetaja erialal ning hiljem samas ka magistrikraadi spordijuhi erialal. Ta alustas treeneritööga 2010. aastal ja tänaseks on tema noorsportlaste seas mitmeid Eesti meistreid ning vaid ligi 2 nädalat pärast jutuks olevat kohtumist sooritas ta edukalt EOK komisjonile meistertreeneri kutseeksami ning talle on omistatud EKR 7. kutsetase, millist on kogu Eestis vaid 12 judotreeneril. Mettis on teadaolevalt noorim judotreener, kellele meistertreeneri tase on omistatud.

Lisaks töötas Mettis pikalt nii Tartus kui Tallinnas õpetajana, kuid pärast EOK täiendavat toetust alaliitudele palgatöötaja leidmiseks, kandideeris ta Eesti Judoliitu spordi-

direktori kohale, kus alates 2023. aasta jaanuarist töötab, et anda oma panus Eesti judo arengusse.

Võistlejahing aga ei kao rahvusvahelisest sporditeest eemale jäädes ja nii võistlebki Juhan Mettis (*fotol lk 18 oma esimese treeneri Riina Toomisega pärast veteranide Eesti meistrivõistlusi 2021. aastal*) nüüd vastavalt võimalusele veteranide tiitlivõistlustel, kus on saavutanud oma vanuseklassis nii Euroopa kui ka maailmameistritiitli.

Mettis on üks peakorraldaja sel aastal Tallinnas toimuval kahel rahvusvahelisel võistlusel – juba 6.-7. juulil toimub Kalevi spordihallis judo MK etapp ning 5.-8. septembril juunioride Euroopa meistrivõistlused Unibet Arenal. Sissepääsud on tasuta ning Juhan Mettis ootab rõõmuga kõiki ESASi liikmeid koos lähedastega võistlusi vaatama.

PÄRNU SPORDIAJALOO PÄEVA TEEMAKS ESINDUSAREEN

Enn Hallik

Pärnu 29. spordiajaloo päeval 28. mail räägiti nii faktidele kui mälestustele tuginedes linna peastaadionist, mis kandis alguses rattasõitjate aia, siis spordivälja, linnastaadioni ja Pärnu Kalevi staadioni nime ning on nüüd tänapäeva nõuetele vastav Pärnu Rannastaadion koos hosteli, jõusaali, rattabaasi, restorani ja muuga. Enam kui sajandi jooksul on seal võisteldud peamiselt kergejõustikus ja jalgpallis, aga ka võrk- ja korvpallis, motopallis, kiiruisutamises, vibulaskmises ning veel paljudel aladel, peetud hulk rahvarohkeid laulupidusid, koertenäitusi jms. Staadionist rääkival (*pildil Enn Hallik ettekannet tegemas*) ajaloopäevalgi peeti sel areenil esinduslik rahvusvaheline kergejõustikugala.

1895. aastal said selle Pärnu supelranna lähedase maa enda käsutusse sakslastest rattasõitjad, kes ehtasid oma velodroomile esimese tribüünita klubihoone, mille seinal kiri „All Heil!“. Esimese ilmasõja ajal 1915 süütasid venelased selle klubihoone ja velodroomile kaebasid sakslaste rünnaku kartuses kaitsekraavid.

1922 kääriski spordivälja vajadusest tingitult käisid üles Pärnu spordiselts Tervis, linnaga viieaastase lepingu

saanuna hakati tegema jooksuradasid ja ehitati kohaliku laulupeo tarbeks ajutine laululava. Paraku ei suutnud Tervis üksi spordivälja majandada, sestap löid

pärnakad peagi seltsidevahelise platsi- ehk staadionikomisjoni. 1929. aastaks rajati platsile ühisel nõul ning jõul jooksurajad, jalgpalliväljak ja kaks laululava, millest üks ehitati hiljem ümber 700 kohaga tribüüniks.

Staadioni, mis kuulus Pärnu linnale ja oli antud hallata spordiseltside liidule, avamine 1929. aastal oli suurejooneline (*pildil moment avamiselt 14. juulil*), alates sportlaste rongkäiguga kesklinnast randa, jätkudes Ernst Idla võimlejate esinemise, kergejõustiku- ja jalgpallivõistlusega. Tõsi, viimane lõppes kohtuniku põhjustatud tüliga ja kergejõustikus polnud naistele ühtegi ala.

Selle 1929. aastal avatud staadioni tribüün süüdati 1933. aastal ja põles maha. Süüdlast ei leitud, aga Pärnu linnaarhitekt Olev Siinmaa projekti järgi ehitati kindlustusraha toel vaid kuue kuuga uus ja veel ilusam staadionihoone. Uue avapeo ajal 1933. aasta 9. juulil esinesid taas Idla võimlejad, taas püstitati kergejõustikus Eesti ning Pärnumaa rekordeid.

Too 1933. aastal avatud tribüünihoone elas üle teise ilmasõja ja lammutati ajahambast puretuna alles 1981. aastal. Staadionil olid selleks ajaks peetud kõik Pärnu suuremad võistlused ja laulupeod, mis lõppesid korduvalt Endla teatri etendustega. Staadion kuulus paberite järgi 1951. aastani Pärnu linnale, seejärel sai haldajaks üleliiduliste ametiühingute vabariiklik spordiühing Kalev, mis tähendas, et Pärnu Tervise hakatatu ja Pärnu linna arendatu kuulutati riigistatuks.

Pärnu Kalevi staadioni 1981. aastal lammutatud tribüüni asemel uue ehitamine võttis erinevalt kodanlise korra kuuest kuust nõukogude korra viljastavates tingimustes aega kuus aastat, valmis said nii Pärnu Kalevi staadioni hoone kui kummikattega jooksurajad ja uuendatud vutiplats 1987. aastal. Selle renoveerimise eest maksis Pärnu linn 1 342 800 rubla, Eesti Kalev 20 000 ja ametiühingud ei midagi.

Eesti taasiseseisvumise järel 1991. aastal jäi staadion unarusse, eriti halvas seisukorras olid tribüünihoone ja jooksurajad. Tekkis küsimus, kelle oma on staadion, kes seda arendama ja hooldama peaks? Tuli välja, et 50:50% mõttelises osas olid omanikud Eesti Kalev ja ametiühingud, registreerimise aluseks lakooniline „kokkulepe”. Lahenduse otsimisel oli esmalt nõus oma osa müüma a/ü, seejärel loodi staadioni remondiks kolme osapoole (Kalev, a/ü ja Pärnu linn) sihtasutus ja lõpuks ostis Pärnu linn staadioni, mille oli ise rajanud ja mida läbi aegade rahastanud, kahelt ülejäänud osapoolelt välja.

2013. aastal korraldati staadioni rekonstrueerimiseks ideekonkurss, mille võitis Kamp Arhitektid OÜ, 2015 hakati staadioni põhjalikult ümber ehitama ja 2016. aastal toimus järjekordne avapidu. Pärnu linn panustas sellesse üle 6,5 miljoni euro, staadion vastab IAAF-i II sertifikaadile, AEFA III ja Eesti Jalgpalliliidu II kategooriale. Paraku ühe korraga kõike hästi tehtud ei saadud – staadioni jooksuraja ja hüppepaikade uhiuus sinine rekortaankate hakkas pea kohe lagunema ja tuli 2019. aastal välja vahetada.

Kergejõustikukohtunik Priit Neeme (pildil) meenutas, et enne 1934. aastat suuremaid kergejõustikuvõistlusi Pärnus ei peetud ja seejärelgi anti aastaid

Pärnule vaid teatejookse, mitmevõistlusi ja maanteejookse, mitte klassikalise program-miga kergejõustikuvõistlusi. 1959. aastast 1993. aastani peeti Pärnu Kalevi staadionil osavõturohkeid ja heatasemelisi naiste kergejõustikupäevi, kus võistlesid ja tegid häid tulemusi Helgi Parts, Silva Oja, Vilve Maremäe, Liivia Härasing, Laine Erik, Virve Põldsam ja teised Eesti tipud, juhtus osalema soomlasigi. 1968. aastal peeti Pärnus Eesti, Soome ja Norra naiste kergejõustiku maa-võistlus, tihti olid ka Balti riikide matšid.

Priit Neeme tõi näite tollasest tehnikast – kui tavaliselt võeti finišis aega stopperiga ja järjestuse otsustas kohtuniku silm, siis ühel matšil läks vaidluseks. Lahendus tuli nii, et fotograaf Aksel Randmer oli teinud finišis klõpsu, läks nüüd koju pimikusse, ilmutas filmi ja pildid, tuli staadionile tagasi ja kõik sai selgeks. Fotofiniš seega.

Esimest korda peeti Eesti kergejõustiku meistrivõistlused Pärnus 1965. aastal ja tase oli toona nii kõrge, et Mart Vildi 5000 ja Rein Tölbi 800 m ajad on staadioni rekordid veel tänagi! Pärnu Kalevi merest vaid 100 m kaugusel asuv staadion oli suviti soositud treeningupaik paljudele Venemaa sportlastele ja korra tõi Uno Källe sinna ka NSVL koondise. Sel võistlusel jooksid seitse naist 800 m alla kahe minuti, kaks meest hüppas teivast 5.70, naiste kaugus võideti 6,85 ja meeste vasar 82 meetriga.

Loomulikult on Pärnu esindusareenil võistelnud kõik Eesti oma ässad eesotsas Gerd Kanteri, Erki Noole, Jaak Uudmäe, Rein Auna ja Jüri Tammega, lätlastest olümpiavõitjad Janis Lusis ja Dainis Kula jt.

Eks juhtunud sel staadionil ka igasuguseid lugusid – kord NSV Liidu 1000 m jooksu rekordi üritusel keeldus „jānes” rajalt lahkumast, võitis ja sai distsipliini rikkumise eest sauna, kord lasti takistusjooksu veekast vee asemel ekslikult kustutusvahtu täis, kord joonisid töömehed rahvusvahelise vutimängu eel

trahvikasti viltu ja staadioni direktoril tuli muru üle värvida ning uued jooned teha, jne.

Pärnu Kalevi staadionist rääkisid aja-loopäeval ka jalgpallurid Mart Paumäe ja Jüri Saar, viimane ka kui staadionimeister. Mart Paumäe (*pildil*) meenutas, kuidas ta poisikesena isaga vutimängudel käima hakkas ja Kalevi staadionil kunagi alla tuhande pealtvaataja polnud, mängis siis Pärnu Kalev millises liigas tahes. Paumäe andis staadionitöötajatele läbi aegade au, meenutades näiteks 1978. aasta ENSV spartakiaadi, mil kohal oli kaheksa meeskonda, iga päev peaväljakul mitu mängu, ja lõpuks jäi vutiplatsist alles üks suur mudaauk. Paumäe mõelnud, et see on katastroof, millest toibutakse alles järgmisel aastal, ent osavad käed tegid imet ja

paari nädala pärast haljendas taas muru.

Jüri Saar (*pildil*) mäletas kauast staadioni direktorit Vikenti Lelovit, nentis selliste staadionite paratamatut treeningute konflikti jalgpallurite ja ohtlikest heitjatest kergejõustiklaste vahel, aga kiitis pärnakatest kaaslinlasi, et ikkagi suurema tülita hakkama on saadud. Rõõm oli tal tõdeda, et Pärnu staadioni jalgpallimuru on kaks korda Eesti parimaks tunnistatud. Pärnu Kalakombinaat/MEK jalgpallimeeskonnal õnnestus vaid ühel korral, 1985. aastal Eesti meistriks tulla, aga kahjuks oli Kalevi staadion siis remondis ja tol hooajal pidasid pärnakad kodumänge linna serva metsakombinaadi staadionil. Õnneks sai Pärnu Jalgpalliklubi naiskonnaga peatreenerina 13 korda Eesti meistriks tulnud Jüri Saar need võidud siiski peaareenil ehk Kalevi staadionil vormistada.

Pärnu 29. spordiajaloo päev võeti videosse, ettekandeid saab vaadata-kuulata aadressil <https://youtu.be/gRXuXocXICM>

EMAJÕELT OLÜMPIAMÄNGUDELE

ESAS seltsipäevade kevadhooaeg Eesti Spordi- ja Olümpiamuuseumis sai lõpplahenduse 6. juunil kohtumisega aerutamise olümplase Tiit Tikerpega (*pildil*).

Tiit alustas oma juttu lapsepõlve meenutamisega, mis möödus Tartus, Ülejõe linnaosas Nurme tänaval, kust poiste käigud ulatusid tihti Emajõeni.

Kooli käis III keskkoolis, mille ta lõpetas 1984. aastal. Koolis oli ta päris tubli spordipoiss, tegi kaasa mitmeid alasid, kuid tõsisemaks sporditegemine algas siis kui kuuenda klassi poisina hakkas käima spordikoolis Henn Hollo juures aerutamistreeningutel. Tiidul oli oma treeneri kohta ainult kiidusõnad, Hollo oskas poistes oma ala vastu huvi äratada ja seda ka hoida. Ja edu ei jäänud tulemata – veel noorteklassis jõudis ta 1981. aastal Eesti meistritiitlini ja järgmisel aastal sai Nõukogude Liidu noorte meistri-võistlustel hõbemedali ning sai rinda ka

meistersportlase märgi. Rohkem meeldis talle sõit ühekanuuga, kus ise teadsid mida teed, ise vastutasid. Eesti meistritiitleid koguneski aastaks 1995 ühepaadis rohkem – 15, millele lisandus 7 tiitlit kahekanuus. Ka ainuke NSV Liidu meistritiitel tuli 1986. aastal ühekanuus, lisaks on tal 3 hõbedat ja 4 pronksi aastatest 1984–1989. Nendesse N Liidu koondise aastatesse mahub ka kõik MM-võistlustel 1986, kus kahepaadis tuli leppida 10. kohaga.

Tiit (*pildil võistlemas Emajõel 1987. aastal*) rääkis huvitavalt N Liidu koondise aegadest, meenutas oma kanuukonkurentse, kellest mõned on manalateel, mitme poisiga suhtleb siiamaani. Ukraina koolkond oli päris mõjus. Liidu ajal oli sportlase stipendium umbes 120 rubla, mis oli töömehe korralik palk. Arvas, et kui siis midagi head saab selle aja kohta öelda, siis on see järgumärkide süsteemi – oli eesmärk, kuhu püüelda. Mastersportlase märgi rinda saamine oli iga noorsportlase unistus.

Tiit oli ka Souli OM kandidaat, kuid olümpiaveele jõudis siiski alles järgmistel mängudel Barcelonas 1992 (*Avadefilee pildil Tiit sportlaste esireas vasakult teine*) ja siis juba vaba Eesti eest võisteldes sai ühekanuus nii 500 kui 1000 m distantstil 18. koha.

Jutt läks ka õrnadele teemadele. Tiit meenutas, et SDV sportlastel olid oma joogid ja pulbrid alati kaasas. Muidugi SDV-s oli valik alade vahel juba varases nooruses, vaadati kehaliste näitajate põhjal, mis ala võiks sobida ja suunati sinna. Liidu koondises anti ka mingeid taastumistablette, kes võttis, kes mitte. Laagrites tehti ka teaduslikke katseid-mõõtmisi nende peal.

Aerutamise juures väga oluline rütmi saavutamine, et paat ühtlaselt libisema saada. Paate prooviti libisema saada teatud määretega, mis kasutati laevadel. Limiit oli paadi mõõtud. Aerul polnud piiranguid, kuid valiti optimaalne on enda pikkust ja jõudu arvestades. Küll neid liimiti laiemaks ja lihviti jälle maha, et endale sobiv leida.

Kuulajad tundsid huvi ja Tiit teadis, et veteranide võistlused toimuvad, kus on mitmesugused erisugused formaadid. Ukrainlased olevat väga usinad veteranide tiitlivõistlustel osalema.

Pisut tuli juttu ka treeneritööst, mille kohta Tiit meenutas, et Kaspar Kõiva oli mingil ajal tema käe all üks paremaid poisse.

Lõpus küsiti Aidu baasi kohta ja Tiidu arvamus oli, et Aidu on tore baas küll, aga ei maksa loota, et rahvusvahelised võistlused hakkavad ludinal olema. Poola on üldiselt viimane piir, kuhu ollakse valmis tulema, Balti maad on juba liiga kaugel ja paljude jaoks ebausaldusväärsed. Aga eks aeg näitab, kuidas minema hakkab, kui infrastruktuur seal paika saab.

SUVIST VAATAMIST EESTI SPORDI- JA OLÜMPIAMUUSEUMIS

Ka suvisel ajal on põhjust spordimuuseumi uksest sisse astuda, kas või selleks, et üle vaadata mõned värskemad näitused nagu „Eestlased Pariisis 1924“, „Haarete saal“, „Spordisild üle Soome lahe“ ja muudki.

ESOM koduleht tuletab meelde, et Prantsusmaa pealinn on võõrustanud olümpiamänge tänaseks kaks korda – 1900. ja 1924. aastal ning kolmandat korda jõuavad olümpiamängud Pariisi 2024. aasta suvel.

Just 100 aasta tagused mängud 1924. aastal kujunesid Eestile märgiliseks, sest Eesti delegatsioon (*pildil ülal avadefileel*) oli tänu jalgpallimeeskonna osavõtule tavatult suur – Pariisi sõitis 43 sportlast ja tagasi tuldi koguni 6 olümpiamedaliga! Eesti Spordi- ja Olümpiamuuseumi näitus „**Eestlased Pariisis 1924**“ (*pildid allpool*) annab ülevaate viimastest Pariisis toimunud mängudest,

Pisut värskem näitus „**Haarete saal**” toob välja võitluskunstide esindatust Eestis ja maailmas. Külastajaid ootab väljapanek erinevatest võitluskunstide tehnikatest, nende ajaloolisest pärandist ning mõjust ühiskonnale ja kultuurile.

Uuel näitusel saab õppida ja kogeda erinevaid võitluskunstide stiile ning uudistada nende aladega tegelevate sportlaste varustust ja auhindu. Lisaks põnevale väljapanekule ootavad külastajaid mitmed elamuslikud atraktsioonid, kus saab proovile panna oma osavuse, tasakaalu ja löögitugevuse.

Näitus valmis koostöös erinevate Eestis tegutsevate spordialaliitude ja disainiagentuuriga Neway. Oma teadmisi ja oskusi toovad videoekraanide vahendusel huvilisteni mitmed oma ala spetsialistid ja suurkujud, teiste hulgas jagab meenutusi ka Jaak Salumets, legendaarne korvpallitreener ja ka Eesti meister karates aastal 1980. Väga põnev on näituse esemeline pool, kus saab muuhulgas näha Baruto auhinda profisumo suurturniirilt, Aleksei Budõlini MK-sarja kuldset võiduvööd ning oma trofeesid on vaatamiseks välja pannud ka Epp Mäe, Uku Jürjendal ja paljud teised edukad võitluskunstide sportlased.

Juuni lõpus avatud eriväljapanek „**Spordisild üle Soome lahe**” toob huvilisteni mitmeid märgilisi esemeid, mis iseloomustavad Eesti ja Soome enam kui sajandipikkust spordisuhtlust. Väljapaneku kõige erilisemaks eksponaadiks on 1952. aasta Helsingi olümpiamängude tõrvik, mis kuulub maailma kõige väärtuslikumate olümpiaesemete hulka läbi aegade. ESOM-i kuraatori Rait Männiku sõnul on hõbedast või hõbedaga kaetud messingist tõrvikut toodetud vaid 22 eksemplari. Võrdluseks, et Pekingi olümpiamängudeks 2008. aastal toodeti 26 440 ja 2024. aasta Pariisi olümpiamängudeks 2000 tõrvikut. Ülimalt piiratud koguse tõttu on erakätesse jõudnud tõrvikute hind oksjonitel ulatunud isegi ligemale 490 000 euron.

Antud tõrvik on tõeliselt unikaalne – mitte ainult oma hinna, vaid ka ajaloo ja emotsionaalse väärtuse poolest. Eksklusiivset tõrvikut saab uudistada juuli keskpaigani. Näitus „Spordisild üle Soome lahe” on avatud sügiseni ning ootab spordihuvilisi, ajaloosõpru ja kõiki uudistajaid avastama olümpiamängude põnevat pärandit.

Nendele suurematele väljapanekutele lisaks saab 7. juunist näha 2023. aastal Eesti parimaks jalgpalluriks valitud rahvuskoondise ning FC St. Pauli keskkaitaja Karol Metsa mänguvarustust (*pildil*). Hiljuti oma koduklubiga Saksamaa jalgpalli esiliigas ehk 2. Bundesligas meistriks kroonitud jalgpallur on spordimuuseumile väljapanemiseks andnud mitmeid riideesemeid, mida ta on läbi klubihooaja kandnud, aga näha saab ka 2. Bundesliga 2023/24 hooaja võidumedit – tõenäoliselt ainsat, mille Eesti väljakumängijad on võitnud Euroopa viie juhtiva jalgpallimaa (Saksa, Inglise, Prantsuse, Hispaania, Itaalia) kahes kõrgeimas liigasarjas läbi aegade!

Jalgpalluri spordivarustust saab ilma piletitä näha spordimuuseumi üldalal muuseumi suvistel lahtiolekuaegadel, so K–P kella 11.00–18.00 vahel, suvekuudel juulis ja augustid neljapäeviti kauemgi – kuni 20.24-ni.

Muuseumi koduleht annab ka teada, et mullu Eesti Spordi- ja Olümpiamuuseumi ja Eesti Olümpiakomitee loodud ning avatud interaktiivne spordi- ja olümpiateemaline lennuvärav Tallinna lennujaamas täienes tänavu Pariisi olümpiale sõitvate sportlaste esemetega. Näitusel näeb Eneli Jefimova, Rasmus Mägi, Nelli Differti, Karel Tilga, Kristin Kuuba, Johannes Ermi, Madis Mihkelsi ja Peeter Oleski märgilisi spordiesemeid. Pop-up näitusele lisandunud esemetest leiab nii võistlussärke, -jakke ja -jalanõusid, aga ka muud spetsiifilist spordivarustust nagu laskespordi spetsiaalsed prillid ja kõrvaklapid ning ujumis- müts, jalgrattakiiver, sulgpallireket jm. Kui reis ees, leidke aega seal peatuda.

LIIKMEMAKS ENDISELT MOES!

ESAS täiskogu otsusel on **2024. aastast liikmemaks 15 eurot** (pensionäridel **10 eurot**). Endiselt on **liikmemaksust vabastatud 85-aastased ja vanemad**. Liikmemaksu vabastus kehtib ka **auliikmetele**. Loomulikult liikmemaksust vabastatutel jt **pole keelatud seltsi oma panusega toetada**. Seltsi sisseastumismaks on **5 eurot**.

Täname neid, kes liikmemaksu kenasti tasunud, aga kahjuks mitte kõik pole märganud tariifimuutusega sammu pidada ja peaksid tegema vastavad korrektiivid.

Liikmemaksu (ja toetusi) on võimalik üle kanda **Eesti Spordiajaloo Seltsi arveldusarvele nr. EE951010152001602002** SEB pangas või tuua/saata seltsi esimehele Enn Mainla (Rüütli 15, Tartu 51007, tel 56497632, E-mail: enn.mainla@gmail.com) või Tallinna osakonna liikmetel oma osakonnas Viive Reesarele (tel 59196767).

□ □ □ □ □ □ □

Täname Eesti Kultuurkapitali seltsi tegevuse toetamise eest!

□ □ □ □ □

Kasutatud ESOM kodulehel ilmunud materjale
Fotod: ESOMi ja Eesti Ajaloomuuseumi fotokogud, Peep Kruusmaa, Räni Laanmaa,
Mait Luha, Enn Mainla, Tiina Naarits-Linn, Lembit Peegel, Jaan Roomets,
Aive Urberg ja Anželika Valdre

□ □ □

Eesti Spordiajaloo Seltsi Teataja nr 110
koostas ja toimetas Enn Mainla